

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING

TAFAKKUR VA TALQIN

MAVZUSIDARESPUBLIKA
MIQYOSIDAGI ILMIIY-AMALIY
ANJUMAN TO'PLAMI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Бухоро-2021

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
MAGISTRATURA BO‘LIMI**

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN

mavzusida

**Respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy
anjuman to‘plami**

2021 yil, 27-may

5A210201 – Психология (фаолият турлари бўйича)

Н.Н. Jalilov	<i>Masofaviy ta'lim tizimi moodle xususiyatlari.....</i> 765
М.Р. Мурадова	<i>Саломатлик психологияси мезонларини шакллантиришда соғлом турмуш тарзининг ижтимоий психологик аҳамияти.....</i> 770
Ф.Х. Ҳакимова	<i>Мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болаларда мослаша олмасликнинг турли куринишларини психологик хусусиятлари.....</i> 775
R.R. Ashurov	<i>Xarakter xususiyatlarining shaxslararo munosabatlarga ta'siri.....</i> 779
З.Ж. Ахмедова, З.О. Саидова	<i>Ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлигини шакллантириш масалалари.....</i> 784
N.M. Musinova	<i>Shaxs shakllanishi va uning ijtimoiylashuvi jarayoni.....</i> 789
Z.Z. Muxitdinova	<i>o'smir shaxsida temperamentning o'ziga xosligi.....</i> 793
M.M. Nabiyeva	<i>“Bugungi kun psixologiyasida afakkur talqini”.....</i> 797
A.M. Назаров, M. T. Каримова	<i>Шахсининг темпераментини ўрганиш услуги.....</i> 801
B. X. Nurmuxamedov	<i>“Ta'lim to'g'risida”gi qonun talablari asosida imkoniyati cheklangan va yakka tartibda ta'lim oladigan o'quvchilarga umumiy o'rta ta'lim berishning psixologik asoslari.....</i> 806
Ж.Ш. Остонов, З.И. Курбонова	<i>Ўсмирлардаги копинг хулқ-атвор ва унинг шахс мувафаққиятидаги ўзаро алоқадорлигининг назарий асослари.....</i> 811
Ж.Ш. Остонов	<i>Ўсмирларда копинг хулқ-атвор омиллари шаклланишининг ижтимоий психологик механизмлари.....</i> 815
M.B. Rasulova	<i>O'smir shaxsining rivojlanishida axloq me'yorlaridan chetga chiqishining sabablari.....</i> 819
Z. Saidova	<i>Qanday qilib oilada sog'lom ma'naviy, ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish mumkin?.....</i> 823
SH.SH. Rustamov, S.S. Rajabova	<i>Psixologik tadqiqotda korrelyatsion va regression tahlil mezonlari.....</i> 830
K.N. Shodmonova	<i>Мактабгача yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash.....</i> 835
Ш.И. Тойирова, M.Ш. Бақоева	<i>Психолінгвистиквистика соҳасида тил: тузилма ва абстракция.....</i> 839

Bolani darslarni o'zlashtirmasligi uchun o'quvchilar o'rtasida izza qilmasdan, balki uning ayrim yutuqlarini hisobga olib rag'batlantirish choralarini ko'rish.

Umumiy aqli zaif bolalarni umumta'lim maktablarida o'qitish ishi o'qituvchi oldida ancha murakkab muammolarni keltirib chiqaradi. Bu o'rinda o'qituvchilarimiz ularning ota-onalari bilan hamkorlikda ish olib borishi, bolalarini xarakter xususiyatlarini hisobga olgan holda ular bilan dars jarayonida ish olib borish muhim ahamiyatlidir.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, imkoniyati cheklangan va yakka tartibda ta'lim oladigan o'quvchilarga ta'lim berish davlat tamonidan qonun va qonunosti hujjatlari orqali belgilangan bo'lib, ularga sifatli dars berishda pedagoglardan umumiy kasbiy bilimlaridan tashqari yetarlicha psixologik bilimlarga ega bo'lishni ham talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim To'g'risida"gi Qonuni Toshkent sh. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash vazirligining "jismoniy yoki psixik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan hamda uzoq vaqt davolanishga muhtoj bolalarning uyda yakka tartibda ta'lim olishlarini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" gi qarori Toshkent sh. 2015-yil 10-iyun, 15-mh-son, Toshkent sh. 2015-yil 10-iyun 30-son
3. Maxsus Pedagogika. L.R.Мо'minoва. Toshkent 2013

ЎСМИРЛАРДАГИ КОПИНГ ХУЛҚ-АТВОР ВА УНИНГ ШАХС МУВАФАҚҚИЯТИДАГИ ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Ж.Ш.Остонов¹, Курбонова З.И.²

БухДУ психология кафедраси ўқитувчиси¹

БухДУ магистранти²

Аннотация: Мазкур мақолада ўсмирларни ҳимоя механизмлари ва енга олиш чегараларини белгилашда амалий ва назарий мураккабликлар юзага келиши, мазкур жараёнлар мақсадли тарзда намоён бўлиши ва бу механизмларни ривожлантириш усуллари ҳақида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: Психологик ҳимоя, ички конфликтни ечиш, экстремал, хулқ-атвор, методология, индивидуал, компонент, адекват, енга олиш фел-атвори, барқарорлик, феноменал, хавотирланиш, стресс, эмоция, адаптив, патологик.

“Психологик ҳимоя механизмлари” ва “енга олиш фел-атвори” муаммолари тўғрисидаги бахслар анча олдин юзага келган бўлсада ҳозирги кунга қадар давом этмоқда. Бу шуни англатадики, ҳимоя механизмлари ва енга олиш чегараларини белгилашда амалий ва назарий мураккабликлар юзага келади. Кўпинча мазкур жараёнлар мақсадли тарзда намоён бўлади. Шунингдек, психологик ҳимоя ва енга олиш фел-атвори экстремал вазиятларда юзага келиб “ички конфликтни ечиш” функциясини амалга оширади. ҳамда онглилик ва онгсизлик ўртасидаги зилдиятга воситачи

маҳсули, ихтиёрсиз ўзлаштириш усулини ҳам олиб кирган. А.Фрейд ҳимоя механизмларининг индивидуаллиги ва характер босқичларида шахснинг мослашувчанлигини умумий қилиб тўплаб у ҳақда тасаввурларни шакллантиради. А.Фрейднинг ҳимоя механизмларининг таърифларини ёритиб бергани таҳсинга сазовордир: “Ҳимоя механизмлари “Мен” фаолияти ҳисобланиб, “Мен” ҳаддан ортиқ жадал кўзғалишга учраши орқали ёки аффектив ҳолатга нисбатан хавфсизликни намойиш қилиш билан юзага келади. Улар онг билан келишмаган ҳолда автоматик тарзда ўз функциясини амалга оширади”.

Анна Фрейд ҳимоя механизмларининг ҳимояловчи тавсифини алоҳида таъкидлаб, улар хулқ-атвори парчаланишини ва издан чиқишини олдини олиб шахснинг меъёрий психик статуси мавжуд бўлишига имкон яратишини кўрсатиб ўтган.

Концептуал асосга эга феноменал хулқ-атвордаги ҳимоя ҳақидаги фикрлар И.Д.Стойкол томонидан алоҳида эътироф этилган. У психологик ҳимояни таҳлил қилишда турли босқичдаги психик активликни эътиборга олади. Унингча, психологик ҳимоя барча жонзод, индивидларда ўзига ҳос хусусият сифатида қаралиб, унга “ҳимоя психиканинг эволюцион ривожланишининг барча босқичларида инсоннинг онтогенезда ривожланишида яширин ҳолатда бўлиб фаолият бошқарувида акс этади” деб таъриф беради.

Психик ҳимояни функционал вазифаси ва ёш босқичларидаги мураккабликларига кўра учга ажратиш мумкин. Улар қуйидагилардан иборат:

1 сенсор психологик ҳимоя – хулқ-атвордаги психосенсор бошқарувни амалга ошириш орқали организмда ҳимоя вужудга келади.

1 перцептив психологик ҳимоя – перцептив психологик бошқарув йўлидан фойдаланиши натижасида индивидда ҳимоя пайдо бўлади.

2 шахснинг психологик ҳимояси – шахснинг хулқ-атвор, фаолият ва анланган ҳатти-ҳаракатлар натижасида шахсда ҳимоя вужудга келади.

Шахсдаги перцептив ва сенсор ҳимоялари инсондаги биологик этиёжлари алоқаси орқали туташади (индивидликни сақлаган ҳолда ўзини мавжудлигини давом эттириш). Маълумки юқорида келтирилган ҳимоя турлар барча тирик организмлар учун характерли ҳисобланиб, шахсдаги ҳимоя механизмлари инсоннинг ўзига ҳос ҳимоя структурасининг юқори кўринишидир. Унинг мақсади инсондаги шахс онтогинезда психологик ривожланиши давридаги зиддиятлар, шахслараро муносабатлардаги ўзаро алоқани сақлашга, ҳимоялашга йўналтирилган. Ушбу зиддиятларда инсон организм ёки индивид сифатида эмас балки шахс сифатида иштирок этади.

Л.М. Николская, И.Р.Грановскаяларнинг қайд этишича, инсонда психик жароҳатловчи вазият вужудга келганда ҳимоя механизмлари маълумотлар ҳаракатида ўзига ҳос тўсиқ вазифасини амалга оширади ва унинг натижасида шахс ўзаро ҳавотирли вазиятда маълумотни ёки эътиборсиз, ёки нотўғри, ёки сохта тарзда қабул қилади. Ушбу онгнинг махсус ҳолатида инсонда ўзига ҳос вазмин ва уйғун структура бунёд бўлади. Мазкур ички ҳимоявий ўзгариш инсоннинг айна жараёнга кўникишнинг махсус формаси бўлиб бу барча жараёнларнинг анланмаганидир.

Психологик ҳимояга доир бир неча классификациялар мавжуд бўлиб, уларнинг ичида энг содда классификация бу *мукамал* ва *примитив* ҳимоядир. Биринчисининг таркибига - рационаллаштириш, интеллектуаллаштириш, юмор, сублимациядан иборат бўлса, иккинчиси-диссоциация, инкор, қудратли назорат, паст баҳолаш, изоляция, агрессор ҳукм, боғланиш ва керакли вазиятда намоён бўлади. Ҳимояни ажратишнинг ўзгача принциплари ҳам мавжуд бўлиб, улардан бири вазиятни идрок қилиш, ойдинлаштириш орқали амалга оширилса бошқаси

трансформация материални рационал қайта қайта таҳлили ёрдамида амалга оширилади (8)

Б.Д.Карвасарский фикрига кўра барча ҳимояларни минимал гуруҳга ажратиш мумкин.

1-гуруҳ ҳимоя - маълумотлар таҳлилини ишлаб чиқиб ва уларни блоклашни инкор этилиши, ойдинлаштириш мумкин.

2-гуруҳ ҳимоя - шахс фикрлари, туйғуларини бузиб кўрсатишга қаратилган (ирроцаналлик, интеллектуаллик реакциясини шакиллантириш, идентификация) проекция.

3-гуруҳ ҳимоя - психологик ҳимоя эмоционал зўриқишдан ҳоли қилиш ҳисобланиб, бу механизм соматик хавотирланиш ва сублимацияни реаллаштиради.

4-гуруҳ ҳимоя - манипулятив тип ҳимояси ҳисобланиб, регрессия фантазияни шакллантириш касаллик билан курашишни ўз таркибига олади.

Бундан ташқари, яна кўплаб бошқа ҳимоя механизмлари ҳам мавжуд бўлиб, улар қудратли назоратни идеаллаштириш, баҳолаш, диссоциация, парчаланиш ва бошқа турли классификацияларга бўлиниш мумкин. Ҳозирги кунда кўпчилик тадқиқодчилар психологик ҳимоя механизмлари жараёнига қабул қилинган информацияларнинг онг ости таҳлиliga кўра интропсихик адаптация сифатида таъриф берадилар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Maslow A. Self-actualizing and Beyond – In: Challenges of Humanistic Psychology. – NY.: 1967. – P. 524.;
2. Додонов Б.И. Эмоции как ценноць. Москва. Наука, 1978. – 360 с.
3. Олимов Л.Я. ва бошқалар. Умумий психодиагностика. Ўқув қўлланма. Бухоро. 2020. – Б. 201-306.